

Бавико О.Є.,
доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри підприємництва і торгівлі,
*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Бавико О.Є. Система державного регулювання розвитку бізнесу. Метою представленого дослідження є визначення структури та ступеню ефективності системи державного регулювання розвитку бізнесу в Україні. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових методів: узагальнення та наукового абстрагування, структурно-функціонального аналізу та моделювання. За результатами дослідження встановлено, що система державного регулювання розвитку бізнесу складається з підсистем заходів адміністративно-правового регулювання та економічного стимулювання. Найбільшою ефективністю вирізняється оптимізація інституційного середовища розвитку бізнесу, що знаходить свій прояв у дерегуляції, мараторії на перевірки, зменшенні облікової ставки НБУ, податкових пільгах. Ефективність регуляторної політики є частковою оскільки на фоні позитивних інституційних змін відбувається скорочення кількості підприємств та зайнятого населення.

Ключові слова: бізнес, підприємництво, державне регулювання, засоби адміністративно-правового регулювання, засоби економічного стимулювання.

Бавико А.Е. Система государственного регулирования развития бизнеса. Целью представленного исследования является определение структуры и степени эффективности системы государственного регулирования развития бизнеса в Украине. В исследовании использован комплекс общенаучных методов: обобщения и научного абстрагирования, структурно-функционального анализа и моделирования. В результате исследования установлено, что система государственного регулирования развития бизнеса состоит из подсистем мер административно-правового регулирования и экономического стимулирования. Наибольшей эффективностью отличается оптимизация институциональной среды развития бизнеса, что находит проявление в дерегуляции, маратории на проверки, уменьшении учетной ставки НБУ, налоговых льготах. Эффективность регуляторной политики является частичной. На фоне положительных институциональных изменений происходит сокращение количества предприятий и занятого населения.

Ключевые слова: бизнес, предпринимательство, государственное регулирование, средства административно-правового регулирования, средства экономического стимулирования.

Vavyko O.E. The system of state regulation of business development. The purpose of this study is to determine the structure and extent of the system of state regulation of business development in Ukraine. The research uses a set of general scientific methods: generalization and scientific abstraction, structural-functional analysis and modeling. According to the results of the study, the system of state regulation of business development consists of subsystems of measures of administrative-legal regulation and economic stimulation. The greatest effectiveness is the optimization of the institutional environment for business development, which is manifested in deregulation, a test marathon, a reduction in the NBU rate, and tax privileges. The effectiveness of regulatory policy is a partial decline in the context of positive institutional changes, reducing the number of enterprises and the employed population.

Key words: business, entrepreneurship, state regulation, means of administrative-legal regulation, means of economic stimulation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Офіційним трендом державного управління економікою в Україні за часів сучасної та попередніх політичних еліт було формування сприятливого для розвитку підприємництва, інституційного середовища. Необхідно визнати, що за період незалежності в Україні було створено систему державного регулювання підприємницької діяльності, яка виконує основні належні їй функції. Одночасно, низький рівень технологічності та конкурентоспроможності національної економіки, що знаходить свій прояв у сировинному характері експорту та негативному зовнішньоекономіч-

ному балансі, вказують на те, що існуюча регуляторна модель не є прийнятною для умов постіндустріальної економіки. За відповідних умов постає завдання щодо визначення структури та оцінки ефективності системи державного регулювання розвитку бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державне регулювання бізнесу є однією з найактуальніших тем у сучасних прикладних дослідженнях економічних відносин. Теоретичним та прикладним аспектам визначення змісту механізму державного регулювання та підтримки бізнесу, присвятили свої роботи Т.Г. Васильків [1], О.В. Кушнір [2], О.М. Мельник [3], В.В. Мачуський, Л.О. Кожура, Ю.В. Сагай-

дак [4], М.І. Ямкова [5]. Нормативну базу державного регулювання окремих сфер підприємництва її зміст та генезу в умовах інтеграції до Європейського Союзу аналізують та оцінюють у своїх дослідженнях О.В. Гаврильченко [6], А.О. Корнецький [7], А.М. Омаров [8] та інші.

Мета дослідження. Метою представленої дослідження є визначення структури та ступеню ефективності державного регулювання розвитку бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах здійснення практичної економічної діяльності поняття «підприємництво» та «бізнес» зазвичай ототожнюються. Одночасно необхідно зауважити, що поняття «бізнес» може бути використаним як для відображення окремого суб'єкта підприємництва, так і для всієї сукупності ділових відносин у суспільстві, кінцевою метою яких є отримання прибутків у законний спосіб. Етимологія поняття «бізнес» (від англ. business – діло, справа, підприємство, ділова угода, операція, комерція) сформувалась в результаті ототожнення будь-якої економічної діяльності, що спрямована на отримання прибутків з поняттями «діло», «ділова активність».

В українському законодавстві відсутнє чітке розмежування визначень щодо суб'єктів бізнесу та підприємництва. Відповідно до п. 17 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України електронні перевірки, передбачені цим кодексом, проводяться, зокрема, стосовно «суб'єктів господарювання мікро-, малого та середнього бізнесу» [9].

У той же час частина 3 ст. 55 Господарського кодексу України встановлює поняття «суб'єктів господарювання мікро-, малого та середнього підприємництва» [10].

При вивченні системи державного регулювання бізнесу підприємництво необхідно розглядати як один з основних організаційних елементів бізнесу, що створює основу для загальної ділової активності.

Державне регулювання бізнесу є одним з найважливіших елементів державної економічної політики. Відповідний напрям діяльності держави врегульовується основними джерелами права у сфері підприємництва: Конституцією та Господарським Кодексом України, Законами України «Про підприємництво», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні».

Важливість формування дієвої системи державного регулювання розвитку бізнесу є основою для виділення відповідного напрямку в державній політиці.

Аналіз існуючої практики державного регулювання розвитку бізнесу надає підстави для формування наступного визначення: це напрям державної політики, який визначається стратегічними завданнями економічного розвитку країни та передбачає здійснення комплексу організаційно-правових та економічних заходів, що сприяють розвитку всіх форм ділової активності.

Основними завданнями, що вирішуються у процесі здійснення державного регулювання розвитку бізнесу є наступні:

- створення сприятливих правових та економічних умов для розвитку всіх форм підприємництва;
- захист конкуренції та протидія проявам монополізму;

- стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів підприємництва;

- сприяння збільшенню експорту товарів та послуг українських виробників;

- захист внутрішніх ринків від експансії імпортованих товарів та контрабанди;

- організаційно-фінансова підтримка підприємницької ініціативи громадян.

В основу здійснення політики підтримки розвитку бізнесу в Україні покладено наступні принципи:

- системність та ефективність підтримки розвитку бізнесу;

- доступність отримання державної підтримки суб'єктами підприємництва;

- забезпечення участі представників бізнесу та громадських організацій, що представляють інтереси підприємців у формуванні та реалізації державної політики;

- створення рівних можливостей для всіх підприємців, що відповідають вимогам, передбаченим загальнодержавними, регіональними та місцевими програмами розвитку, до участі у виконанні таких програм та для отримання державної підтримки;

- ефективність використання бюджетних коштів, передбачених для виконання зазначених програм;

- відкритість і прозорість проведення процедур надання державної підтримки;

- доступність об'єктів інфраструктури підтримки бізнесу для всіх його суб'єктів.

Основними напрямками державної політики у сфері підтримки розвитку бізнесу в Україні є:

- зменшення кількості регуляторних актів, спрощення дозвільних процедур та процедур здійснення державного контролю;

- удосконалення та спрощення порядку ведення обліку в цілях оподаткування;

- залучення суб'єктів підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб;

- забезпечення фінансової державної підтримки малих і середніх підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами;

- розвиток інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва;

- реформування системи вищої та професійної освіти у відповідності до вимог сучасного ринку праці;

- впровадження механізмів щодо сприяння та стимулювання інноваційної діяльності.

Механізм державної підтримки розвитку бізнесу складається з двох методичних підсистем заходів адміністративно-правового регулювання та економічного стимулювання. Аналіз змісту та спрямування регулюючого впливу юридичних джерел, предметом правового регулювання яких є різні організаційні аспекти та види бізнесу, надає підстави для виокремлення двох груп:

- джерела права загальної дії, що встановлюють правосуб'єктність та принципи здійснення підприємництва;

- джерела права спеціалізованої дії, що визначають алгоритми діяльності суб'єктів господарських відносин в залежності від їх безпосереднього змісту.

Основними джерелами права загальної дії є Конституція України, Закони України «Про підприємництво», «Про захист економічної конкуренції», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва», «Про захист прав споживачів».

Основними джерелами права спеціалізованої дії у сфері державного регулювання підприємницької діяльності в Україні є галузеві кодекси, а також Закони України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про технічні регламенти», «Про стандартизацію», «Про основні засади державного нагляду у сфері господарської діяльності».

Головним джерелом права, що закріплює правові основи підприємництва в Україні є Господарський кодекс. Положення кодексу містять визначення господарської діяльності, підприємництва, суб'єктів господарських відносин, загальних принципів господарювання, державних засобів регулювання господарської діяльності, заходів щодо захисту від недобросовісної конкуренції. Розширеного тлумачення в ньому набувають питання організації підприємницької діяльності, її форм, гарантій та державної підтримки. Визначаються можливі види та організаційні форми підприємств, принципи побудови організаційної, майнової структури та управління. Визначаються принципи функціонування державних, комунальних підприємств, господарських товариств, кооперативів, об'єднань підприємств. Встановлюється правовий режим використання природних ресурсів, прав інтелектуальної власності, укладання та реалізації господарських договорів, визнання банкрутства, відповідальності за правопорушення у сфері господарювання. Визначаються особливості правового регулювання в окремих галузях господарювання.

Система правових основ підприємництва містить також підзаконні акти – це нормативні документи компетентних органів, що приймаються у відповідності до закону, на його основі та для його виконання.

Організація діяльності спеціалізованих органів виконавчої влади у сфері регулювання підприємництва здійснюється на основі відповідних положень – нормативних документів, які врегульовують процедури формування, структурної будови, фінансово-матеріального забезпечення, компетенції, ієрархічної підпорядкованості відповідних структур.

Укази, постанови, накази, інструкції й інші підзаконні акти встановлюють перелік організаційних заходів щодо вирішення визначених проблем соціально-економічного розвитку. Наприклад, Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» встановлює перелік заходів, що спрямовані на забезпечення ефективного реформування вітчизняної економіки.

На окрему увагу заслуговують стандарти та санітарні правила і норми, що встановлюють вимоги до якості і безпеки товарів, які виробляються або ввозяться на митну територію України [11; 12]. Станом на кінець 2014 р. національна система стандартів України нараховувала 27,5 тис. документів. У відповідності до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом постановою Кабінету Міністрів України від 09.12.2014 р. було прийняте рішення про скасування до кінця 2015 р. стандартів, розроблених до 1992 р. На

заміну близько 13 тис. застарілих документів до 2020 р. в Україні будуть введені у дію приблизно 5 тис. стандартів гармонізованих з міжнародними документами. Впровадження міжнародних норм якості та безпеки товарів слугуватиме організаційним підґрунтям для успішного виходу українських підприємств на міжнародні ринки та підвищення їх економічної ефективності.

Одним з основних адміністративно-правових процесів у сфері підтримки розвитку бізнесу є дерегуляція, яка передбачає:

- усунення надмірного регулювання господарської діяльності завдяки зменшенню кількості регуляторних норм та дозвільних документів, дозвільно-погоджувальних процедур та переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні;

- обмеження державного контролю за діяльністю господарюючих суб'єктів на основі запровадження ризикоорієнтованої системи державного контролю;

- скорочення кількості регуляторних і контролюючих органів;

- сумарне скорочення витрат суб'єктів господарювання на виконання обов'язкових державних регуляторних приписів на 20%.

Відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» дерегуляцію визначено інструментом для кардинального поліпшення бізнес-клімату та інвестиційного клімату в Україні, чинником створення нових робочих місць та підвищення якісних стандартів життя.

За інформацією Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у 2016 р. Кабінетом Міністрів України було скасовано 360 регуляторних документів. З 2014 р. діє мораторій на проведення планових перевірок суб'єктів господарської діяльності. Перевірки можуть здійснюватись лише за наступних умов:

- письмова заява суб'єкта господарювання за його бажанням;

- за рішенням суду;

- у разі настання аварії, нещасного випадку на підприємстві;

- у разі звернення фізичної особи до контролюючого органу про порушення суб'єктом господарювання її законних прав.

Одним критеріїв оцінки результативності процесу дерегуляції є місце України у світовому рейтингу легкості ведення бізнесу. Згідно з рейтингом Doing Business 2017, Україна за показниками легкості ведення бізнесу зайняла 80 місце зі 190 країн, див. табл. 1.

За загальним рейтингом Україна позиціонується як держава з середніми показниками сприятливості умов для ведення бізнесу. Сусідами України по рейтингу є: Китай (78), Сан-Маріно (79), Боснія і Герцеговина (81), В'єтнам (82). Найвищих значень набули показники України щодо процедури реєстрації підприємств та отримання кредитів. Одночасно Україна залишається аутсайдером за показниками отримання дозволів на будівництво, підключення до електричних мереж, міжнародної торгівлі та вирішення проблем неплатоспроможності. Покращенням відзначаються п'ять з десяти показників. Загальна ситуація у сфері сприятливості умов ведення бізнесу за результатами рейтингового оцінювання Doing Business у 2015-2017 рр. має позитивний вектор розвитку.

Стимулювання ділової активності відбувається за рахунок поліпшення умов ведення бізнесу. Серед

Сприятливість умов ведення бізнесу в Україні згідно рейтингу Doing Business 2017

Критерії	DB 2017	DB 2016	Зміна у рейтингу
Загальний рейтинг	80	81	↑1
Реєстрація підприємств	20	24	↑4
Отримання дозволів на будівництво	140	137	↓3
Підключення до електричних мереж	130	140	↑10
Реєстрація власності	63	62	↓1
Отримання кредитів	20	19	↓1
Захист міноритарних інвесторів	70	101	↑31
Оподаткування	84	83	↓1
Міжнародна торгівля	115	110	↓5
Забезпечення виконання контрактів	81	93	↑12
Вирішення неплатоспроможності	150	148	↓2

відповідних заходів найчастіше використовують зниження облікової ставки Національного банку. За період 2015-2017 рр. облікову ставку Національного банку України було зменшено з 22% до 12,5%, що значно здешевило вартість банківських кредитів для підприємницьких структур.

До числа засобів економічного стимулювання відносяться також податкові пільги. Пільговий режим для сільгоспвиробників за податком на додану вартість застосовувався в Україні з 1998 по 2016 рр. Сільськогосподарські підприємства не сплачували податок на додану вартість до бюджету, а перераховували 100% суми податку на свої спеціальні рахунки. Прикладом податкового стимулювання розвитку високотехнологічних галузей є запровадження в Україні у 2013 р. пільгового режим оподаткування операцій з постачання програмної продукції. Відповідні підприємства IT-галузі тимчасово звільнені від сплати податку на додану вартість, а ставку податку на прибуток зменшено до 5%. Засобом вирішення проблеми збільшення обсягів експорту українських товарів є процедура

повернення сум сплачених у якості податку на додану вартість підприємствам-експортерам.

Висновки. Існуюча в Україні система державного регулювання розвитку бізнесу складається з підсистем заходів адміністративно-правового регулювання та економічного стимулювання. Виконуючи свої основні функції державні органи визначають загальнообов'язкові правила ведення бізнесу, права та обов'язки всіх суб'єктів економічних відносин, встановлюють юридичні гарантії щодо захисту прав підприємців та механізми державного контролю. Одним з основних адміністративно-правових процесів у сфері державного регулювання розвитку бізнесу є дерегуляція, яка передбачає зменшення нормативної регламентації та контролюючого навантаження з боку органів державної влади. Діяльність уряду України щодо покращення умов ведення бізнесу можна визнати частково успішною, що підтверджує 80 місце у світовому рейтингові легкості ведення бізнесу та зменшення загальної кількості працюючих підприємств у 2016 р. на 5,5% (108 тис.) у порівнянні з 2015 р.

Список використаних джерел:

1. Васильків Т.Г. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні / Т.Г. Васильків // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 145–150.
2. Кушнір О.В. Правове регулювання підприємницької діяльності та формування державної економічної політики / О.В. Кушнір // Наукові праці МАУП. – 2014. – № 2 (41). – С. 104–107.
3. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О.М. Мельник. – К., 2004. – 208 с.
4. Правове регулювання господарської діяльності: навч. посіб. [В.В. Мачуський, Л.О. Кожура, Ю.В. Сагайдак та ін.]. – К. : КНЕУ, 2015. – 152 с.
5. Ямкова М.І. Напрями вдосконалення правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні / М.І. Ямкова // Економіка та право. – 2013. – № 2. – С. 47–51.
6. Гаврильченко О.В. Правове регулювання підприємницької діяльності в Україні / Гаврильченко О.В. // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 41. – С. 275–280.
7. Корнецький А.О. Законодавче регулювання малого підприємництва в Україні / А.О. Корнецький // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 6. – С. 77–80.
8. Омаров А.М. Господарсько-правове забезпечення малого підприємництва в Україні / А.М. Омаров // Економічна теорія та право. – 2016. – № 1 (24). – С. 159–170.
9. Податковий кодекс України із змінами та доповненнями станом на 26 липня 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
10. Господарський кодекс України із змінами та доповненнями станом на 02 серпня 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
11. Бавико О.Є. Семантична генеза поняття якості у підприємницькій діяльності та стандартах з управління якістю / О.Є. Бавико // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 12. – С. 6–9.
12. Бавико О.Є. Сучасна номенклатура показників якості для експертизи трикотажних виробів та динаміка ступеню їх відповідності у продукції українських виробників / О.Є. Бавико // Торгівля і ринок України. – 2016. – № 39–40. – С. 122–132.